

INNOVATION TALABALAR AXBOROTNOMASI

 <https://innoworld.net>

 +998945668868

ILMIY JURNAL

 I JOURNALS
MASTER LIST

 ISSN

INTERNATIONAL
STANDARD
NUMBERING
SYSTEM

 doi

 zenodo

 OpenAIRE

 Academic
Resource
Index
ResearchBIB

 Google Scholar

 open access.nl

O'ZBEK XALQ AMALIY SAN'ATINING O'ZIGA XOSLIGI**Homidova Shaxnoza Ravshan qizi****Kamoliddin Behzod nomidagi Milliy rassomlik va dizayn instituti
San'atshunoslik va Muzeyshunoslik fakulteti;
San'at jurnalistikasi yo'nalishi 2-bosqich talabasi****ANNOTATSIYA**

O'zbek xalqining amaliy san'ati o'ziga xos boy an'analarga ega. Bizning davrimizga qadar yetib kelgan ushbu turdagi san'at asarlari rang-barang va xilma-xildir. Amaliy san'at asarlari ko'z bilan ko'rish, his etish va anglashga mo'ljallangan. Insoniyat o'z qo'l mehnati bilan yaratilgan barcha narsalar noyob hamda o'ziga xosdir.

АННОТАЦИЯ

Прикладное искусство узбекского народа имеет свои богатые традиции. Дошедшие до нашего времени произведения искусства такого типа красочны и красочны. Произведения прикладного искусства создаются для того, чтобы их можно было увидеть, почувствовать и понять. Все созданное руками человека уникально и неповторимо.

ABSTRACT

The applied art of the Uzbek people has its own rich traditions. The works of art of this type that have reached our time are colorful and colorful. Works of applied art are created to be seen, felt and understood. Everything created by human hands is unique.

KALIT SO'ZLAR: O'zbek xalq amaliy san'ati haqida umumiy tushuncha; kulolchilik; zargarlik; kashtachilik; yog'och va ganch o'ymakorligi; naqqoshlik; zardo'zlik; kandakorlik; naqsh turlari.

Dunyoning har bir burchagidan amaliy san'at asarlari topilgan. Jumladan, O'zbekiston ham bundan mustasno emas. Qadimiy shahar va qishloqlardan kulolchilik, zargarlik, kashtachilik va hokazolar topilganligi to'g'risida ko'plab ma'lumotlarga egamiz. Amaliy san'at asarlari deganda, birinchi navbatda inson qo'l mehnati bilan yaratgan turmush hayotida asqotadigan ya'ni kulolchilik buyumlari ko'za, choynak, piyola, laganlar va boshqa ro'zg'orda ishlatiladigan buyumlar kiradi. Kulolchilik bu amaliy san'atning eng qadimiy turlaridan biridir. Insonlar bu san'at turi bilan neolit davridan beri shug'ullanib keladi. Kulolchilikda ishlatiladigan tuproq jahonning hamma yerlarida mavjudligi deyarli hamma xalqlarda kulolchilikning keng tarqalishini ta'minladi. Kulolchilik bilan dastlab ayollar shug'ullangan, kulollik charxining paydo bo'lishi bilan erkaklar ham bu ishga jalb qilingan. Idishlar maxsus o'choq va xumdonlarda pishirilgan. Kulolchilikning sodda usullari Osiyoning tog'liq hududlarida yashovchi xalqlarda hozir ham mavjud.

O'zbekiston kulolchilik san'atining eng boy me'rosini saqlab qolgan maskan hisoblanadi. Qadimdan har vohaning hunarmandchilik markazlari

vujudga kelib shakllangan. Ishlab chiqarish uslubi bo'yicha kulolchilik ikkita asosiy turlarga bo'linadi. Bular; sirlangan va sirlanmagan kulolchilikdir.

Sirlanmagan kulolchilik

VIII asr oxiri-IX asr boshida Movoraunnahr shaharlarida sirlangan kulollik keng tarqalgan. IX-XVIII asrlarda ushbu uslub badiiy kamolikka va yuqori texnologik sifatga ega bo'ldi.

“Sirlangan kulolchilik uning ustidan sir yurgizilgani hisobiga u suvga bardoshli, go'yo ustidan shisha qavati yuritilganga o'xshab yaltirab turadi”.

Badiiy kulolchilik san'ati har tomonlama qo'llab-quvvatlanmoqda va targ'ib etilmoqda, uning yanada rivoj olishi uchun qulay sharoitlar yaratilmoqda.

Kashtachilik ham o'zbek milliy amaliy san'atining eng qadimiy turlaridan bo'lib, u xalqning o'z turmushini go'zal qilish istagi natijasida yuzaga kelgan. Kashtachilik san'ati nafaqat mamlakatimizda, balki chet ellarda ham shuhrat qozongan. O'zbek milliy ustalari qo'llari bilan tikilgan kirpech, suzana, zardevor, gulko'rpa, choyshab kabilar Farg'ona vodiysida faqat xonalarda emas, balki muzeylarda doimiy ekspozitsiyaga aylanib qolgan. Ushbu san'at turi haqida bilmaydigan inson bo'lmasa kerak. Negaki, azal-azaldan buyon bizgacha yetib kelayotgan bu amaliy san'at turi bilan ko'plab tarixiy filmlar, ko'rgazmalar va shuningdek, uy interyerini bezash kabilarda uchramiz. Barcha san'at turlari kabi kashtachilik ham o'ziga xos va betakror jihatlari bilan boshqa san'at turlaridan ajralib turadi.

Kashtachilik

“Kashta bu turli rangdagi ipak mo’lina, zar ip bilan igna, ilmoqli bigizda har xil matoga mashinada gul tikishdir. Kashtachilikda mato, kigiz, charm, karton, zig’ir, jun, ipak sun’iy iplar, zar iplar, mayin sim, xom charmdan tayyorlangan tasmalar, munchoq, marjon, metall bo’lakcha, qimmatbaho tabiiy va sun’iy toshlar, shishadan tayyorlangan munchoqlar va boshqa materiallar ishlatiladi. Har bir kasb-hunarning o’z asbob-uskunalari bo’lgani kabi kashtachilikda ham ignalar, ilmoqli va ilmoqsiz bigizlar, to’g’nag’ich, angishvona, qaychi hamda chambaraklar ishlatiladi”.

KASHTA

Hozirgacha buyumlar o’ziga xos go’zallik nafis bezaklarining rangbarangligi bilan kishilarni hayratga solib kelmoqda. Biroq, shuni ham aytib o’tish joizki, qadimda o’zbek kashtachiligi iqlim, tabiiy sharoit, muhit bilan bog’liq holda barcha kasb-hunarlari bilan birgalikda rivoj topgan. XIX asrning ikkinchi yarmida kashta tikish mashinasining ixtiro qilinishi kashtachilik korxonalarining vujudga kelishiga asos soldi. Mashinada kashtalarning ko’p ishlab chiqarilishi ularning badiiyligiga putur yetkazdi

hamda qo'l kashtalari unutila boshlandi. Lekin, ayrim xillarigina saqlanib qoldi. Inson o'z qo'l mehnati bilan yaratilgan har qanday buyum qadr-qimmatlidir. Xoh u kashta bo'lsin, xoh u kulollik buyumlari bo'lsin. Agarda bular qadimdan rivojlanmagan bo'lganida edi, biz insonlar ushbu san'at turlari haqida hech qanday ma'lumotlarga ega bo'lmagan bo'lar edik. Nafaqat ma'lumotlarga, balki, hozirgi kunda foydalanayotgan uy-ro'zg'or buyumlarimiz ham mavjud bo'lmas edi.

O'zbek xalq amaliy san'atining yana bir ko'zga tashlangan hamda ayollar uchun eng kerakli bo'lgan san'at turi bu zargarlikdir. Zargarlik buyumlari bilan har qadamda duch kelamiz. Boshqa amaliy san'at turlari kabi zargarlik ham qadimdan rivojlangan san'at turi hisoblanadi.

ZARGARLIK

Amaliy san'atning ushbu turi juda ham bir nafis, mayda detallar asosida ishlanadi. Zargarlik buyumlari turli tuman bo'lib, ular o'ziga xos nomlanadi. Boshga taxyaduzi, tumor, peshonaga tangaduzi, quloqqa zirak, sochpopuk, gajak, bo'yinga bo'yin tumor, belga kamar, peshxalta, qo'lga bilakuzuk, barmoq bezaklari va boshqalar. Bu san'at haqida bilmaydigan kishini o'zi bo'lmas kerak. Chunki zargarlik san'ati o'zbek milliy- badiiy madaniyat tarixining ajralmas qismi bo'lib, u xalqning olis o'tmishidagi oily maqsadlarini o'rganishda yordam beradi. Zargar ustalar tomonidan yasalgan buyumlar, ular yashagan davr san'atining uslubiy xususiyatlarini o'zlarida namoyon etadilar.

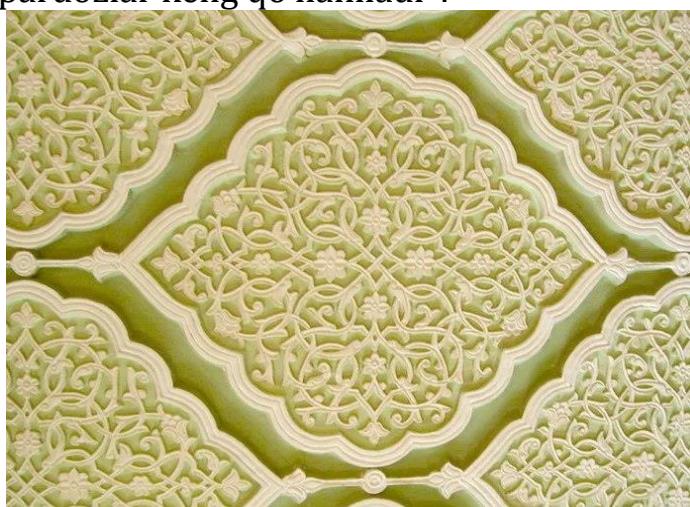
Kandakorlik ham amaliy san'atning bir bo'lagi bo'lib, o'ymakorlikning metall buyumlarini o'yib, naqsh chizib, tasvir ishlash kabilardan iborat. Bu san'at turining ham o'ziga yarasha qiyinchiliklari va mashaqqatlari bor. Kandakorlikda asosan, buyumlarni bezashda kandakori o'yib, kesib, qolipaki ya'ni qolip yordamida, simkori ya'ni simdan foydalanib, shuningdek, buyumlarning qismlari qopqoq, dasta va hokazolar. Bundan tashqari ikki qavatli buyumlarni bezashda shabaqa ya'ni panjarali qilib ishlash usullari qo'llaniladi. Ushbu amaliy san'at turida an'anaviy o'simliksimon va handasiy naqshlardan mujassamotlar yaratiladi.

"Kandakorlik"

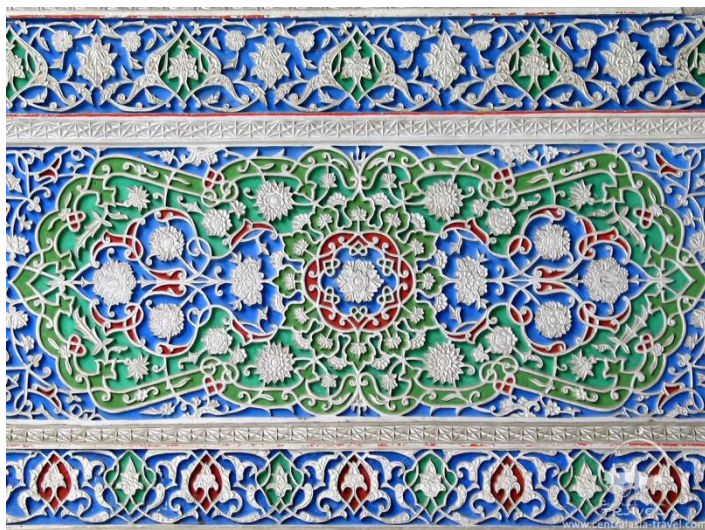
O'zbekistonda XIX asr oxiriga kelib, usulining o'ziga xosligi, zarbning chuqur yoki sayozligi, naqshlar yuzasi va zaminini bezashda qo'llanadigan usullariga ko'ra, bir-biridan farqlanadigan kandakorlikning bir necha Farg'ona, Toshkent, Buxoro, Qarshi, Shahrisabz, Samarqand, Xorazm kabi maktablari shakllandi.

Amaliy san'atning o'ziga xosligi hamda noyobligi bilan yaqqol ajralib turadigan turlaridan biri "Ganch o'ymakorligi"dir. U o'ymakorlik turi bo'lib, amaliy san'atning keng tarqalgan sohasi. "Ganchga o'yma naqsh va tasvir ishlashning qulayligi Ganch o'ymakorligining rivojlanishiga olib keldi. Ganch qorishmasi yangiligida oson kesiladi, bu undan shakllar o'yish, yasash imkonini beradi, lekin qotgandan so'ng u toshga o'xshab qoladi. Ganch o'ymakorligida naqshlar maxsus metall keskichlar vositasida tekis (2-3mm) va chuqur (2-3sm) o'yib solinadi, o'yilgan naqsh yuzi rangli va rangsiz gulganch bilan pardoatlanadi. Pardoiz turlaridan chok pardoiz, pax pardoiz, lo'la pardoiz, shabaqa pardoizlar keng qo'llaniladi".

"Ganch o'ymakorligi"

Ganch o'ymakorligi jamoat binolari, turar joylarni bezatishda keng qo'llaniladi.

Ganch o'ymakorligi asosan, islmiy hamda girih naqshlaridan tashkil topgan.

Xulosa qilib aytganda, har bir san'at turi xoh u tasviriy san'at bo'lsin, xoh u amaliy san'at bo'lsin, o'z ishlash texnikasi, o'z uslubi bordir. Musiqa, teatr, tasviriy san'at, kino, raqs va boshqa san'at turlarining ham o'z mutaxassislari hamda ustasi tushunadi. Undagi mashaqqatlar faqatgina mutaxassisni o'zigagina ayon. Haqiqiy san'at egasigina bularni his qila oladi. Amaliy san'at boshqa san'at turlaridan farqli o'laroq, ushlab ko'rish, undan zavq olish va shuningdek inson o'z qo'l mehnati asosida naqadar xilma-xil buyumlarni yaratish qobiliyati kabi his tuyg'ularini uyg'otadi. Yuqorida keltirib o'tilgan amaliy san'at turlarining o'ziga xosligi, noodatiy uslublari va har birining sir-asrorlari o'z mutaxassislari tomonidan yangicha talqinda yaratilganligi insonni hayratga soladi. Qadimdan inson o'z qo'l mehnati bilan uy-ro'zg'or buyumlarini yaratgan. Buni qarangki, hozirgi kunga kelib ham bu o'z qiymatini yo'qotmagan holda bizgacha yetib kelgan. Shuni ham aytib o'tish joizki, ko'plab kulolchilik, zargarlik, kandakorlik va hokazo amaliy san'at turlarini zamonaviy talqinda uchratamiz. Ular qo'l mehnatidan farqli o'laroq zavodlarda, fabrikalarda ishlab chiqariladi. Shu jumladan, avvallari amaliy san'atning “Gilamdo'zlik” turi qo'lda tikib inson o'z qo'l mehnati asosida yaratilgan. Bugungi kunga kelib esa, turli xil texnikalarda ya'ni tikuv mashinalarida bularning barchasi amalga oshiriladi. Ko'plab mehnat, sabr va ehtiyotkorlikni talab qiladigan amaliy san'atning barcha turlari azal-azaldan inson hayotini deyarli bir bo'lagiga aylanib bo'lgan desak mubolag'a qilmagan bo'lamiz.

Foydalanilgan adabiyotlar:

1. O'zbek xalq amaliy san'ati. O'quv qo'llanma A.Hakimov, Z.Nosirova, B.Nodir.- Toshkent: LESSON PRESS. 2019.-132b
2. San'at. O'zbekiston Badiiy Akademiyasi jurnali. Larisa Levtayeva, Rahima Muxtorova “Metalldan to'qilgan naqshlar” (O'zbekiston tarixi davlat muzeyi to'plamidagi mis kandakorlik buyumlari) 24-27 betlar. 2017-yil 4-nashriyot

3. San'at. O'zbekiston Badiiy Akademiyasi jurnali. Naim Karimov "O'zlikka yo'l" 33-35 betlar. 2018-yil 3-nashriyot
4. Култашева, Н. Д. (2023). КУЛОЛЧИЛИК РИВОЖИДА НАРЗУЛЛАЕВ СУЛОЛАСИНИНГ ЎРНИ. Educational Research in Universal Sciences, 2(3), 458-464.
5. Khayitboboeva K. P. A Study Of The Problems Of Tradition And Innovation In Modern Uzbek Folk Art //The American Journal of Social Science and Education Innovations. – 2021. – Т. 3. – №. 11. – С. 14-20.

